

Lloança a Joan Sardà i Dexeus: L'origen del miracle econòmic espanyol

Fabià Estapé

Abstract

Joan Sardà was the author of the Spanish liberalisation of 1959 which set the basis for rapid economic growth and today's democracy. His experience in the Central Bank of Venezuela dealing constantly with IMF officials served him well to obtain an agreement once back in Spain to devalue the peseta and stabilise the economy, which even dictator Franco had to accept. Joan Sardà was a giant intellectual figure and as professor Estapé says in his homage: "Our debt to him we can never repay".

Presentació de Josep Jané i Solà

Presentar al professor Estapé em sembla que seria fora de to, perquè el coneixeu tots. L'única cosa que personalment faré serà una molt breu al·lusió d'una relació personal que es remonta precisament a 1960. 37 anys al costat del doctor Estapé fa que el cúmul de coses que podria explicar i anècdotes personals serien molt llargues. Només dues: Una, que jo era una persona que venia del món de la matemàtica, com aquí també el meu amic Lluís Barbé. Quan va arribar el professor Estapé a la Facultat d'Econòmiques de Barcelona em va cridar i em va dir: "Dins de cinc minuts m'has de contestar si vols ser ajudant de política econòmica". És clar, això per a un matemàtic era un xoc tan fort que vaig necessitar els cinc minuts i vaig necessitar una setmana, però com que ja el coneixia com el professor que havia arribat aquell curs, doncs igualment vaig fer un salt molt alt en l'aire i em vaig passar de les matemàtiques a la política econòmica. I del professor López, que era el que fins a llavors havia sigut el meu mestre i ho va seguir sent, al professor Estapé. No cal dir que era un món totalment diferent, però eren aires nous, com ell mateix que va provocar un impacte molt fort a la facultat. Com ha escrit, alguna vegada, era com si com en un ambient viciat obrissis la finestra i entrés una corrent d'aire freda que t'encostipava; i et mories o et salvaves. Feia l'esforç.

No puc deixar de fer una altre referència. En podria explicar, és clar, tantes, que s'avorririen fins i tot. Però em fa molta gràcia que en aquesta taula hi han tres anelles d'una cadena que va nèixer amb ell el 1954. Van ser les pàgines d'economia de La Vanguardia. Aquestes pàgines d'economia que han arribat fins avui les va començar el professor Estapé, que vaig tenir l'honor de poder-lo substituir el 1969. A mi em va substituir en Joan Tàpia, i en Joan Tàpia l'ha substituït en Jordi Goula, que está aquí. No és normal veure en una taula una anella de 40 anys d'un suplement d'economia d'un diari com és La Vanguardia. Agraïr-li al doctor Estapé la seva gentilesa en venir i moltes gràcies per endavant, en nom de tots.

Conferència de Fabià Estapé

És molt difícil suposar, i us parlo absolutament amb la sinceritat i la mortalitat que m'acompanya, però trobar l'ocasió com la que ens està aquí aplegant, de parlar exactament de la lloança de Joan Sardà i Dexeus. És molt difícil, suposant que un pogués triar com es tria en els sastres a la mida, poder parlar del meu Joan Sardà i Dexeus, i en el to inequívoc de lloança, perquè a sota hi teniu l'origen del miracle econòmic espanyol.

Quan pensem amb la nostra professió d'economista, normalment afegim a la trajectòria i a la tasca de l'economista una sèrie de disbarats importants. Molts d'ells es justifiquen perquè el país ja ho reclama, vull dir ja va així això. Però és que aquí, en el cas d'en Joan Sardà i Dexeus, ens trobem amb una excepció de primer ordre. Tots els que estem aquí o la majoria dels que esteu aquí, i hi afegixo els alumnes meus de la Pompeu d'aquest matí que volien venir, i és que ara mateix i en un lloc cèntric, hi ha un ministre, no!, un professor jubilat fa temps que s'està explicant, al menys anuncia que s'explicaria. I sobre què? Sobre el futur, fixeu-se, de la política industrial. Oh, carai! El que no és normal és que tots estiguem aquí. Tots hauriem d'estar allà. Tal com ha anat resulta una podriem dir competència d'un estil que també em permetré qualificar. Perquè ja és curiós que un ministre, alumne d'aquesta facultat, deixeble dels que varen ensenyar tot el que sabem fer, que al mateix temps tingui ara aquesta condició de ministre, trii el dia en el que parlem d'en Joan Sardà. Jo no sé el què dirà en Josep Piqué de la *Política Industrial de Futuro*. Tinc impressions que no són optimistes, perquè el començament que va tenir el Ministre d'Indústria, en Josep Piqué i Camps, va ser d'arreglar-ho d'una vegada -quan un economista diu ho arreglo d'una vegada no passa res- diu això ho hem d'arreglar l'assump-te del carbó.

El carbó està clar que és un dels nyaps que l'economia espanyola ha anat heretant, assumint i pagant. Hi ha dades molt senzilles a més no poguer. Una tona de carbó d'Astúries ens costa 30.000 Ptes. cada tona. Però si per un afany de jugar amb el mercat, de buscar la competència, es tria carbó polac, que aquesta gent polaca tenen tots els drets a enviar carbó, o bé carbó colombià que, per cert, el treuen no en mines, sinó a l'aire lliure, aquesta tona de carbó costava 4.000 Ptes. arribat al port de Gijón. La diferència és grossa. Aquest nostre amic és diferent, perquè quan algú es fica cap allà dintre, a 4.000 metres, porten aquella llàntia al cap, no és tan senzill. Però ho és molt menys quan un dels poderosos vice-presidents del govern, i ara em refereixo a aquesta criatura dotada de flexibilitat, de sentit de utilitat, que es diu Álvarez Cascos, li diu: "Oigame, Pepe, ¿Pero tú que te has creído? ¡Me vas a alborotar el gallinero! Porque se ha acabado, ya no hay subvenciones, tururú. Oiga, pero un momento, soy diputado por Asturias, ¿tú qué te has pensado?" Jo res. En lloc de treure subvencions el 2002, les matarem allà al 2008. Més o menys. Sempre hi ha més o menys. Vull dir, quan ja estem al 2008, per què no al 2009? Tot plegat vol dir que ja ho entenen tot això. Serà una política industrial de pà amb oli, però de pà torrat, més enllà ja no. Perquè per fer una política econòmica autèntica fan falta calers llargs. I fins aquest moment en aquest país només en té el company de pupitre del president del govern. Això dona molt, sembla que no, però el senyor Martín Villa, de qui coneixem tota la història i que ara és d'Endesa també farà 1 bilió de pessetes per invertir aquí i allà. Mentrestant tot va així.

Quan arriba en Joan Sardà i Dexeus, després del seu exili voluntari, deixeu-me dir exili voluntari, perquè jo el vaig anar a despedir a l'aeroport del Prat, i evidentment s'anava ell. I per tant, en Pere Grases li va trobar un lloc al seu amic. Exiliat, però convertit en una mena de monument de la cultura veneçolana, aquest tenia suficient força per a dir: hi ha un gran economista català que està fart de les oposicions a càtedra. En Joan Sardà tenia una qualitat humana en virtut del qual no et senties mai deixeble, sinó gairebé company. Que no és fàcil això. Jo he passat moltes tardes al seu despatx al carrer Provença. La compartia amb el seu íntim amic, Miquel Carreras. Allà senties parlar en Sardà i senties parlar el raonament, el cervell, però no et feia sentir ignorant.

Joan Sardà prenia classes de llatí i de matemàtiques. Venia d'un avi (perquè el seu pare morí jove), que era un dels intel·lectuals de major influència a Catalunya. A final de segle i començaments de l'actual, hi havia tres grans cervells: Joan Maragall (avi de l'alcalde), Joan Isarch, que era el crític literari del moment, i Joan Sardà (avi d'en Joan Sardà). Els tres un bon dia van decidir que la premsa era una cosa molt important per a la culturització del país. Per la via del Diari de Barcelona no feien res. Per això, passaren del Diari de Barcelona a La Vanguardia. És un canvi radical. El tribunal científic literari va canviar de lloc i va donar tota l'empenta que calia, a una persona que va ser després amiga del nostre Joan Sardà, que va ser el director més gran que ha tingut la Vanguardia, en Gaziel. En el seu llibre *Tots els camins duen a Roma* hi han moltes coses per explicar del país. En Gaziel va explicar per quina raó tenien que escriure en castellà tots els diaris d'aquí. Però quan va tornar de l'exili va dir: "Ara que està prohibit el català, ara jo només escriuré en català".

A mi l'economia me l'ha ensenyat en Joan Sardà en el seu balcó de Provença. Era l'única font on hi havia els números d'Amèrica, o els articles d'estabilitat monetària de Milton Friedman. També vaig veure l'article de Vasili Leontief (abans del llibre de 1939) on proposa formalitzar l'economia americana amb un sistema d'equacions. En Joan Sardà va fer una proposta intel·ligent: No podem crear una facultat amb curs primer, segon. Fem dos cursos de doctorat i creem doctors, i que aquests passin a ser professors dels nens. Parlava de l'Autònoma. Joan Sardà havia estat un no numerari de l'Autònoma. Fou Manuel Raventós qui va deduir de l'Autònoma que el més intel·ligent era en Joan Sardà (1939). En Sardà deia que l'Etapé faria les oposicions i les guanyaria. Es va cansar del sistema absolut i del mandat, i s'en va anar a Caracas. Torna de Caracas el 1956, tip de l'exili exterior i a Madrid es troba amb un acolliment i una qualificació professional que a Barcelona no havia trobat. El Sardà que fa història la comença a fer a Madrid. L'any 56 quan torna a Madrid li van ensenyar unes dades de l'economia espanyola i va veure que això era un desastre. I va arribar un moment que va dir aquesta frase que es va fer immortal: "Esta economía se irá al carajo, pero la esquila no saldrá en el ABC".

El que era director del Servei d'Estudis del Banc d'Espanya, Mariano Sebastián Herrador, va plegar i va entrar en Sardà a la Direcció del Servei d'Estudis del Banc d'Espanya. No era una direcció política ni tenia força executiva, però Sardà portava tot el capital dels seus coneixements de l'FMI i del Banc Mundial que havien passat per Caracas a fer els exàmens anuals i s'els va tornar a trobar aquí. Havia de preparar el Pla d'Estabilització de l'economia espanyola, de juliol del 59. Un company d'oposicions d'en Joan Sardà, l'Albert Ullastres, va entendre

què era el Pla Sardà, el que Sardà va negociar amb l'FMI. Es va arribar a negociar i es va estabilitzar amb el control del pressupost, el control de les despeses i la devaluació de la pesseta. L'Albert Ullastres tenia que anar a explicar-ho al General, i dir-li que el tipus de canvi del dòlar de 42 ptes hauria de passar a ser de 60 ptes. La gran sort per en Joan Sardà i pel país és que l'altre element, Mariano Nadal, va tenir una virtut i és que no va entendre res, "pero esto se hará porque Franco por encima de todo es un gran patriota".

Havia hagut al mig una visita didàctica del president del Banc Mundial, i li va dir: "Mire mi general, si la peseta es muy cara, la gente compra menos". Franco li va contestar: "Entonces, más vale ponerla a 63 ó 64". Al final el generalíssim va acceptar 60. El general Franco va esperar a final d'any per dir: "Un Plan de Estabilización bien meditado".

Després d'aquest gran reajust del sistema econòmic van venir impureses. En el mes de febrer de 1957 el volum de reserves de divises, d'Espanya era de 10 milions de dòlars, que no és massa. Sabeu el que passa, que des de que hi ha el Pla d'Estabilització de Sardà fins a final d'any, en 6 mesos, es tornen tots els anticips de crèdits de la banca privada americana, el crèdit del Fons Monetari, i sobren 500 milions de ptes. Llavors jo recordo un senyor, avi d'un gran senyor que és l'actual president del govern, que em va dir: "Oiga, mire, ustedes sigan con sus manejos, que cuando Franco se vea con mil millones de dólares, ya os felicitará". No va ser així, però l'esquema Sardà, que és d'ell, és la millor aportació al benestar de l'economia espanyola que s'ha donat des del general Prim.

Nosaltres avui amb la major serietat que jo volia haver tingut, ens correspon aquesta lloança de Joan Sardà Dexeus. Entre d'altres coses que era, era molt catalanista, i això jo no ho he dit abans però tampoc voldria marxar sense haver-ho dit. Jo he fet moltes reunions al seu despatx, sota el Rusiñol famós, però una cosa la vull dir al final, l'última conversa que vaig tenir amb ell, perquè vegeu fins a quin punt tenia un cervell cartesià, obert a l'autocrítica. Deixeu-m'he dir el que em va dir a mi, parlem de fa un any i mig: "mira, ara que estic llegint el que escriviu sobre el Pla d'Estabilització em sembla que ens vem equivocar". "No fotis, què dius ara!" "Sí vem insistir massa en l'equilibri dels preus (saps que vull dir) i poc amb el grau de desenvolupament".

Això per mi quina importància té? La importància de que va tenir el cervell funcionant tota la seva vida, obert a qualsevol autocrítica i gairebé provocant en els demés que pensessin que valia la pena. Ell també va creure que l'economia es justificava tenint en compte que contribuiria a que hi hagués menys gana i menys gent pobre. Una vegada m'havia explicat la història d'Alfred Marshall, que tenia un quadre darrera el seu despatx amb un home ple de gana. Alfred Marshall, de tant en tant, quan havia d'escriure un llibre, deia que l'havia d'escriure perquè aquest home no passi tanta gana.

Si em permeteu, en el sentit més noble, Joan Sardà Dexeus va ser un gran patriota català, un gran economista, i tot el que li devem no l'hi podem pagar.

Col.loqui

Josep C. Vergés

Sr. Fabià Estapé, ja que ha començat parlant dels misteris dels ministeris actuals, què opinaria Sardà sobre l'euro i sobre Maastricht? Com creu que ho veuria, més que el compliment (que és una cosa que sembla miraculosa), després del compliment.

Fabià Estapé

Jo crec que sempre la seva vessant europeïsta va estar clara, com va ser la cooperació econòmica internacional. És clar que en això que acabes de dir ara, sí que hi ha una cosa pendent. Ell demanaria, i ho diria amb la seva autoritat, que no n'hi ha prou en explicar a la gent el Tractat de Maastricht, i menys el pacte de Dublín i aquesta escolàstica rara del Tractat d'Amsterdam, sinó que demanaria sobretot claretat, claretat i com t'ho diria menys presència dels eurolios en les qüestions econòmiques. Ell era honorat totalment, partidari de l'OECD i de que el país superés les dificultats polítiques per entrar a jugar amb els altres en condicions d'igualtat. Però si no vàrem poder entrar no és perquè "no nos quieran no, ni porque no tal..", sinó perquè això d'aquí no anava. Jo haig de dir-te que l'any 62 i per no fallar, el 9 de febrer de 1.962, el senyor Fernando María de Castiella y Maiz (perquè es deia així, Castiella i "Blat de Moro") es va sumar una mica a aquest europeïsm diguessim d'agafar les fulles del rave, i un bon dia va decidir fer una carta a Brussel.les. Em va demanar: Home, i vostè que en pensa d'això. Enviava una carta ben feta, perquè és gent que sap fer cartes. La carta deia que desitjarem que la Comissió de Brussel.les prengués nota que el país, que era aquest d'aquí, desitjava començar discussions i negociacions per decidir la forma d'adhesió d'Espanya a la CE. Com em passa tantes vegades, em vaig passar de rosca. Era una carta tan diplomàtica, amb segell i tot plegat, tan bonica, a l'ambaixador, a més hi havia la Fabiola, ho teniem tot bé. Això no ho contestarà ni el fill de Déu. Però per què? i l'hi vaig dir (això no em va fer cap bé): "perquè la carta lleva excés de franqueo". Ara fa riure, a mi gens tu, ja es veia que no, mireu si la cosa no és de broma que la carta del 9 de febrer del 62, no té resposta fins el 12 de juny del 85. Els correus eren fatals, segons i com.

Per no ser tan dolent, perquè sembla que estiguem en contra del govern, encara m'en recordo del dia que al Pati dels Tarongers es repartia una xocolata. Jo vaig anar-hi, no es pot dir sempre que no, i cap allà vaig trobar-me amb l'autèntic savi català, Martí de Riquer, President de l'Acadèmia de Bones Lletres. És una acadèmia a la que jo vaig assistir i al demanar d'entrar-hi em va dir: "Vostè sap quin és l'origen d'aquesta acadèmia? "Vist així no." Ve del segle XVII. "Ja és un començament." I es deia Acadèmia dels Confiats". "Doncs dic, ja em poden apuntar". En aquesta història de la xocolatada el nostre President em diu: "a tu et sembla que podem fer aquest festival, amb el rei i la reina?" Perquè diuen que el comte Borrell va perdre una carta, en la qual renunciava al pagament del feu. Per això deia Martí de Riquer: "tal com van avui els correus, a tu et sembla que podem fer massa història?" Va quedar en que no.

Pere Puig

Sr. Estapé, m'ha agradat molt una part, que no voldria que quedés descuidada, que ha exposat sobre l'aventura diguem de Sardà a la universitat. Crec que és molt justa la crítica estrictement moral. Un home que no va ser tractat a la universitat massa bé, que s'embarca en la creació de la universitat i que comença aquesta experiència que vostè ha descrit molt bé. Precisament pogué enfocar el seu esforç en la creació de l'equip humà, que havia de resultar en la universitat. En canvi, no veiem cap altra experiència d'aquest signe posteriorment en lloc. És que va ser malentès, no ja en els nivells governamentals, sinó per un seguit d'altra gent que podria haver pres aquesta experiència, què hi creu?

Fabià Estapé

En part, crec que la seva experiència entorn Barcelona queda tallada perquè passa a ser professor de la Facultat d'Econòmiques de Madrid. El motiu va ser una mort, i aleshores Ángel Rojo diu: Escolti, aquí només podem admetre en Joan Sardà. Sort que va anar allà i estar-hi li va facilitar la direcció del Servei d'Estudis. I això li facilita, fixa't bé, la cosa que la gent no sap, i és que a Madrid en els llocs oficials els que manen acostumen a tancar la porta. S'ha de tocar i "un momento," fins que t'obren. Joan Sardà i Dexeus va imposar en el seu despatx que hi hagués dues portes obertes. Tothom sabia que allà hi estava ell per dir-li què li passa, què volen. Si algú m'ajuda ho podem passar a publicació de la Societat Catalana d'Economia un llibre de Joan Sardà i Dexeus. I això sí que us ho demano que es faci. Perquè un altra cosa que us diré, no n'hi ha més, sabeu? Jo a vegades li deia al carrer Provença a en Joan Sardà: "A tu, ja et diré com t'han de dir. T'han de dir Philips, perquè mejores no hay".

Pregunta

Jo el que vull preguntar és una reflexió sobre una qüestió que m'ha impressionat, que el professor Sardà estudiava llatí i matemàtiques.

Fabià Estapé

Sí. Actualment sembla que les discussions tendeixen a fer recular el llatí com una matèria sòlida i obligada pels estudiants. Fonamentalment, Joan Sardà era un home de gran cultura, molt cultivat, que no deixava res per aprendre, permeable. Hi ha algunes coses que jo les podria explicar, que són llargues i que costa d'entendre, que són les converses de Joan Sardà amb Josep Pla. Per aquí es quedarà, però ja mirarem de posar-ho per escrit tot això. Si a mí m'ajuda la Societat Catalana d'Economia, ho posarem i no ho oblidarem. Sempre recordaré quan Josep Pla li deia: "Sr. Sardà, vostè sí que té confiança en la moneda". Quan en Sardà es va barallar amb uns ministres de Madrid, el mateix Josep Pla li deia una de les frases que jo he trobat més impressionants: "És que vostè, Sardà, sempre s'equivoca. És un gos que sempre s'equivoca

d'amo". El que hem de fer, perquè s'ho mereix i ho reclama la història del primer i més gran economista que ha tingut el segle XX català, no fem d'ell ni un Sant Crist ni una imatge, fem-ne un home de carn i ossos tal com era, una gran persona. Dins de les paraules, i els termes han anat perdent el seu significat, us diria que era un gran patriota.

Pregunta

Jo vull preguntar sobre l'aparició l'any 58 de la llei de convenis col·lectius. Jo em moc en el món laboral i aquella aparició d'una llei com la de convenis col·lectius de l'any 58 ens va sorprendre i desconèixem quins van ser els pares de la criatura. Considera que en aquell Pla d'Estabilització projectat aquells any hi havia també aquesta defensa de la negociació col·lectiva?

Fabià Estapé

Tens raó, però surt d'un altre focus d'influència analòga. Aquest focus és Lasuen, que ara viu a Madrid. Romero era ministre de treball, però Alonso García com a secretari d'aquí tenia una visió laboralista del tema. Per això mai va ser acceptat més que un cop. Era un cost que tenia l'estabilització. L'estabilització estava marxant tant bé, els resultats importants eren tan notoris, l'augment de reserves de divises, l'entrada d'inversió estrangera."Mira tú que van a hacer un Convenio". "Pues que lo hagan y que se jodan"(en sentit figurat).

Josep Jané i Solà

Només em resta en nom de tots agrair en primer lloc al professor Estapé l'estona que ens ha dedicat. Ell ha dit que parlar de Joan Sardà i Dexeus per ell era una gran dificultat. Tots estem d'acord que ha superat l'obstacle amb la brillantor i l'energia que ja tenia fa 40 anys, energia que molts dels que estem aquí vam conèixer, que no ha baixat gens, i amb un profund coneixement i una quantitat d'anèctotes que, com diu sempre, les hem d'escriure. Ja fa 40 anys que l'hi sento dir, però a més a més en sóc testimoni perquè fa poc estava a casa seva i té escrites moltes coses que ja están en galerades.

Tampoc voldria acabar sense retre un petit homenatge a la família Joan Sardà, que avui ha tingut l'amabilitat d'acompanyar-nos: la seva germana, la seva neboda i, sobretot, la Sra. Sardà. A la família i al professor Estapé, moltes gràcies.